

Cyber-kriminalitet eller nye manifestationer af overtrædelser?

Nogle refleksioner om forbrydelser på nettet*¹

*Af Kolbrún Benediktsdóttir,
Vicestadsadvokat, Island*

Development in the field of technology has been fast in the latest decades and much of our communications are through the internet or social media. Increased use of computers and the internet has had substantial influence on almost all spheres of human life. This also means that technology has influenced crime. New types of offences have emerged, such as hacking, but we also see new manifestations of classic types of offences. Technology is being used to commit offences in new ways. Evidence for this can be found on computers, smartphones, social media and so on. This development is especially significant when it comes to sexual offences. Many sexual offences are now committed over the internet and by way of social media, and criminal evidence is often found on these media.

It is therefore crucial that representatives of the criminal legal system stay abreast of changes in virtual technology so that they are able to recognize, investigate and analyse these offenses through the looking glass of the justice system. Likewise it is very important that the criminal and procedural law remain current.

1. Indledning

Det er måske anakronistisk, at vi i 2018 stadig omtaler forbrydelser på nettet som en særlig type forbrydelser. Vi lever jo i et cybersamfund og har gjort det i flere år. Vi kommunikerer med hinanden gennem forskellige sociale medier, vi handler på internettet, og flere og flere myndigheder og virksomheder benytter internettet i kontakt med deres brugere eller kunder. Dette er blevet normalt for os, men disse samfundsforandringer betyder også forandringer i forbrydelser.

Politiet og anklagemyndighederne står over for store udfordringer i efterforskning og retsforfølgning i takt med teknologisk udvikling og stigning i kom-

* Title in English: *Cybercrime or new manifestations of offenses? Reflections on criminality online.*

munikation på nettet. De må altid være opdateret om nye metoder, nye apps og nyt udstyr og vide, hvordan man sender og modtager oplysninger fra dem, og hvorledes de i øvrigt kan benyttes.

Når vores virkelighed (reality) er blevet digital, og de fleste sager, der kommer ind til politiet, har en eller anden relation til internet, sociale medier, computere, mobiler o.s.v., er det indlysende nødvendigt at gøre sig klart, hvilke forbrydelser der skal defineres som cyber-kriminalitet, og hvilke der alene er nye manifestationer af »gamle« forbrydelser?

I denne artikel vil behandles it-kriminalitet, efterforskning og refsforfølgning af sex-forbrydelser, der er begået med brug af internettet. Fokus er på sexforbrydelser (se nærmere om definition av it-kriminalitet i Brå 2016, Benediktsdóttir, 2017, Sunde 2016).

2. Forbrydelser og internettet – nye eller gamle forbrydelser?

I de seneste år har vi set en stor stigning af forbrydelser, der har tilknytning til nettet. I en rapport fra Brå (Brottforsbyggende råd) i Sverige fra 2016 kan man se, at ifølge den officielle kriminalstatistik i Sverige er anmeldte forbrydelser med it-relation, dvs. computerbedrageri, internetbedrageri, computersvindel og internetrelateret børnemishandling steget med 949 % fra 2006 til 2015 (Brå 2016, s. 8-9). Sandsynligvis er udviklingen tilsvarende i de andre nordiske lande (Gunnlaugsson, 2018. <https://www.denoffentlige.dk/nyt-cyber-crime-center-saetter-haardt-ind-mod-it-kriminalitet>).

Alle slags forbrydelser kan have en it-relation, alt fra de mindste som tyveri til drab og alt derimellem (Brå 2016, Jónasson og Gunnlaugsson 2016). Det gælder også sexforbrydelser. De fleste sexforbrydelser i dag har en form for relation til it, computer, mobiltelefoner eller sociale medier, og efterforskningen fokuserer på dette. Det kan for eksempel have betydning i voldtægtsager, at man går igennem sigtedes og offerets kommunikation på sociale medier før og efter hændelsen. Ligeledes kan være nødvendigt at efterspore, hvor gerningspersonens og den forrettedes telefoner var på gerningstidspunktet, som støtte for påstande om, hvor personerne opholdt sig.

I sager om forbrydelser mod børn sker det ofte, at gerningsmænd bruger internettet til at komme i kontakt med børn på sociale medier med det formål senere at udnytte barnet. Det kan være, at barnet bliver udnyttet med brug af internettet eller socialt medie ved for eksempel, at gerningsmanden sender nøgenbilleder til barnet eller får barnet til at sende billeder af sig selv, eller gerningsmanden taler med barnet i seksuelt krænkende vendinger og sprog o.s.v. Muligvis bruger ger-

ningsmanden internettet som et medie til at få barnet til at møde sig med det formål at udnytte det fysisk.

I nogle islandske domme kan man finde eksempler på noget sådant. I en dom fra 2015 blev en mand dømt for voldtægt og anden kønslig omgang med et barn under 15 år. Manden erkendte, at han havde haft kontakt med pigen på sociale medier, da hun var 14 år gammel, men erklærede, at han aldrig havde mødt hende, og hun aldrig havde været i hans hjem. Pigen kunne beskrive hans hjem ganske præcist, og oplysninger fra hendes telefonselskab viste, at hun rejste med bus fra sin hjemby til centrum i Reykjavik, hvor sigtede boede, på samme tid som hun oplyste at have været hos ham. Telefonoplysningerne viste også korte samtaler på telefon mellem dem, da bussen ankom til centrum. Pigen fortalte, at hun havde ringet til sigtede for at få at vide, hvor hun skulle hen, når hun stod af bussen. Telefonoplysningerne var således en væsentlig del af beviserne i sagen (Højesterets dom fra 1. oktober 2015 i sag 170/2015).

I en anden sag idømte Højesteret en 18-årig mand betinget fængselsstraf for blufærdighedskrænkelser, § 209 i den islandske straffelov,² og overtrædelse af lov om børneværn ved at offentliggøre billeder af sin ekskærestes kønsdele på sin facebook-profil. Billederne havde pigen selv taget, da de var par, og sendt dem til ham (Højesterets dom fra 10. december 2015 i sag 312/2015 (Bestemmelsen er sålydende: Den som ved uterligt forhold krænker blufærdigheden eller giver offentlig forargelse, straffes med fængsel indtil 4 år eller under formildende omstændigheder med fængsel indtil 6 måneder eller bøde). En tema i sagen var, om manden også skulle have været tiltalt for spredning af børneporno, fordi pigen var kun 17 år (på islandsk bruges begrebet børnemishandling i forbindelse med børnepornografi). Det næste problem var så, om man også skulle rejse tiltale mod pigen for produktion af børneporno, fordi hun selv tog billederne og delte dem med tiltalte? Spørgsmålet om, hvorledes man skal håndtere et selvgenereret seksuelt billed- eller videomateriale, er bl.a. til diskussion i Lanzarote-udvalget (udvalget skal overvåge implementeringen af Europarådets Lanzarote-konvention. Se nærmere om konventionen her: <https://www.coe.int/en/web/children/lanzarote-convention>).³

I de såkaldte Umbrella-sager i Danmark har politiet sigtet over 1.000 unge mennesker for deling af sexvideoklip af to unge mennesker. Anklagemyndigheden rejste tiltale i nogle prøvesager for bl.a. at få fastlagt straffniveaue. I sagerne blev der rejst tiltale for deling af børneporno (dansk straffelovens § 235), blufærdighedskrænkelser (dansk straffelovens § 232) og at have videregivet billeder vedrørende en andens private forhold under omstændigheder, der åbenbart kan forlanges unddraget offentligheden (dansk straffeloven § 264 d, Holst, s. 154).

I Norge var der i juli 2016 rejst tiltale mod en norsk mand for seksuelle overgreb på syv filippinske børn og menneskehandel m.m. Den tiltalte mand havde via internettet instrueret børnene om at udføre seksuelle handlinger med sig selv og til at have seksuel omgang med andre barn og foranlediget dette filmet. Optagelserne blev streamet direkte på internettet igennem webkameraer (»on-demand«-visning). Bergen tingsret idømte manden otte års fængsel. (TBERG-2016-61974, 7.12.2016).

Disse eksempler viser, at teknologien, internettet og sociale medier spiller en stadig større og mere kompliceret rolle i efterforskning af seksuelle forbrydelser såvel som andre forbrydelser.

Det er både vigtigt og interessant at vurdere, hvorvidt de er nye typer kriminalitet, eller om der alene er tale om nye manifestationer eller scenarier af kendte lovovertrædelser? Sager om spredning af uønskede seksuelle billeder er ganske mange, i hvert fald i Islands retssystem. Det er sager, hvor gerningsmanden sender forurettede billeder, f.eks. af sin kønsdele uden opfordring og imod modtagerens ønsker og vilje. Disse overtrædelser er blufærdighedskrænkelser ifølge den islandske straffelovs § 209. Overtrædelserne er i grunden den samme, som når en gerningsmand iført en stor frakke, åbner frakken og bløtter sine kønsorganer for forbipasserende i en park. Men teknologien er i dag tilgængelig for alle, og f.eks. ekshibitionister gør også brug af den. Man kan sige det samme om vindueskiggere. I de seneste år er traditionelle vindueskiggersager afløst af sager, hvor gerningsmænd har installeret smartphones mv. i kvinders brusebad i swimmingpools og fitnesscentre mv.

Straffesager, der handler om online-billeder på en eller anden måde, bliver stadig mere almindelige. Disse sager kan være af forskellig type, men en stor del vedrører distribution eller deling af seksuelle billeder og film uden samtykke fra den, som vises på billederne. Disse overtrædelser er blevet kaldt for hævnporno, men det begreb er ikke præcist nok, fordi motivet ikke altid er hævn (se nærmere Benediktsdóttir og Gunnlaugsdóttir, s. 201-203). Begrebet digitale sexkrænkelser bruges ofte i dag. Det dækker den samlede mængde af disse handler bedre (http://www.stm.dk/multimedia/2017_kraenkelse.pdf). Den slags overtrædelser er ikke nye, men omfanget er vokset enormt med øget teknologi. (Benediktsdóttir og Gunnlaugsdóttir, 2016 s. 199). I den islandske sag fra 2015, der er omtalt ovenfor, var den mand, der delte nøgenbilleder af sin ekskæreste på facebook, også sigtet for grov æreskrænkelser mod en nærtstående, § 233. b i den islandske straffelov (§ 233 b. Den som fornærmer eller nedværdiger sin ægtefælle eller tidligere ægtefælle, barn eller anden nærtstående person, og handlingen findes at indebære grove æresfornærmelser, straffes med fængsel indtil 2 år). Han blev dog

frifundet for denne overtrædelse, fordi dommen konkluderede, at hans tidligere kæreste ikke var nærstående i lovbestemmelsens forstand. Manden var 18 og pigen 17 år gammel, og de dannede par i omkring et år. Ifølge anklagemyndigheden var parret imidlertid nærtstående i lovens forstand, fordi pigen havde jo kun sendt billederne til manden, fordi de var et par, og i tillid til deres forhold. I sager om digitale sexkrænkelser har anklagemyndigheden i Island fokuseret på, at adfærden er både sexforbrydelse og ærekrænkelse (Benediktsdóttir og Gunnlaugsdóttir, s. 203). I Umbrella-sagerne synes det være samme holdning hos domstolene i Danmark (Holst, s. 154).

I den islandske sag og i nogle af Umbrella-sagerne blev de tiltalte dømt for at have krænket blufærdigheden hos personerne på billederne eller videoerne, og i nogle af de danske sager blev de tillige dømt for uberettiget at have videregivet billeder vedrørende en andens private forhold under omstændigheder, der åbenbart kan forlanges unddraget offentligheden, dvs. § 264 d i den danske straffelov. Men der findes ikke tilsvarende lovbestemmelse i den islandske straffelov vedrørende ære- og privatlivskrænkelse.

Der kan konstateres en generel stigning i omfanget af digitale sexkrænkelser i Island, samtidig ses en øget risiko for, at det seksuelt krænkende digitale materiale benyttes til at begå andre og måske mere alvorlige overtrædelser. Politiet og anklagemyndighederne har efterforsket og rejst tiltaler i sager, hvor gerningsmand er i besiddelse af intime billeder eller videoer af f.eks. tidligere ægtefæller og truer med at offentliggøre indholdet online, hvis personen ikke gør, hvad gerningsmanden ønsker. Denne adfærd er blevet kaldt sextortion. Nogle af disse sager ser ud til at være organiseret, hvor (udenlandske) kriminelle bander udgiver sig for at være unge og smukke kvinder, der møder folk gennem sociale medier og får dem til at engagere sig i sexchat og endda onanere for åben webcam. Materialet bliver optaget, og efterfølgende truer man med at sende optagelserne til venner, familie og kolleger, hvis den forurettede ikke betaler et vist beløb.⁴ Nogle gange er besiddelsen af materialet brugt til at opnå samleje eller anden seksuel omgang med dem, som vises på billederne. I de tilfælde hvor besiddelsen af intimt og følsomt emne bliver brugt som trussel til at skaffe sig samleje, er det voldtægt med brug af ulovlig tvang ifølge islandsk lov. Jeg tror også, at lovbestemmelser om voldtægt i de andre nordiske lande dækker dette, hvis overtrædelserne er fuldbyrdet.

Islands Højesteret fandt for nylig en mand skyldig i forsøg på voldtægt ved at opnå kontakt med en ung dreng igennem Snapchat under falsk navn. Han fik drengen til at deltage i seksuel snak og fik ham til at sende billeder af sine kønsorganer. Den næste dag truede han drengen med billeddeling på sociale medier

og at lægge deres seksuelle chat ud, hvis drengen ikke havde seksuel omgængelse med ham inden et bestemt tidspunkt om aftenen. Heldigvis fandt moren til drengen ud af, hvad der foregik, inden forbrydelsen blev realiseret. I denne sag bestod det strafbare forhold simpelthen i forsøg på at opnå seksuel omgængelse igennem ulovlig tvang – forsøg på voldtægt med tvang (Højesterets dom fra 15. december 2016 i sag nr. 441/2016). Lovgivningen om straf for forsøg er dog forskellig i de nordiske lande, dvs. at det er forskelligt, om og i hvilken udstrækning forberedelses handlinger er strafbare, og derfor varierer det, hvorvidt det er muligt at rejse tiltale for forsøg på voldtægt eller eventuelt for trusler, hvis forbrydelsen ikke fuldbyrdes.

3. Udfordringer for politi og anklagemyndighed

At vi lever i et it-samfund, og virkeligheden er, at kriminalitet har stadig mere it-relation, betyder, at alle, der er involverede i det straffeprocessuelle forløb på en eller anden måde, må have kendskab til de forskellige it-systemer og sociale medier. Dette omfatter både politifolk, der efterforsker sagerne, anklagemyndigheden, der vurderer bevismateriale og bestemmer hvilken paragraf overtrædelsen hører under, hjemfører overtrædelserne, dommerne og forsvarerne.

Det er derfor vigtigt, at der findes specielle efterforskningsenheder i politiet til efterforskning af kompleks og alvorlig cyberkriminalitet. Disse enheder må have specialister i computerteknologi, der kan efterforske hackingsager, sager angående det såkaldte darkweb og lignende, hvor der er brug for detaljeret viden. Men disse enheder er i deres natur støtteafdelinger for almindelige efterforskningsenheder, og det er derfor lige så vigtigt, at alle de, som deltager i efterforskningsarbejdet, er i besiddelse af fundamentale efterforskningskompetencer i relation til kriminalitet, som i nogen grad er knyttet til computere og internettet.

Det er derfor vigtigt, at politiet og anklagemyndigheden følger godt med i udviklingen og hele tiden styrker deres kompetencer på dette område. Politibetjente, der efterforsker formueforbrydelser, må være i stand til at efterforske tyveri, uanset om gerningsmanden har begået indbrud med brug af et brækjern eller har hacket sig ind på offerets netbank og tømt hans konti. Hvis der er tale om hærværk, skal politiet kunne efterforske forholdet, uanset om gerningsmanden har sprøjtet graffiti på en butiksfacade eller hacket sig ind på en forretnings hjemmeside og ødelagt den.

Alle politibetjente skal være opmærksomme på vigtigheden af at sikre beviser på sociale medier og edb-formularer og faktisk foretage enkle efterforskningsindsatser og vide, hvornår det er mere hensigtsmæssigt at søge hjælp hos specielle efterforskningsenheder. Blandt konklusionerne i Brå-rapporten nævnt ovenfor om

eftersforskning af it-relaterede overtrædelser er, at alle ansatte i retshåndhævelses-systemet i Sverige bør modtage øget uddannelse på dette område (Brå 2016, s. 9-10).

En anden problemstilling er loven. Omfatter straffeloven den nye virkelighed, og dækker lovbestemmelserne de overtrædelser, der er begået på internettet eller ved brug af det? Det er meget vigtigt, at almindelig straffelov er forudsigelig og ikke ændres for ofte. Straffelovens bestemmelser skal kunne omfatte overtrædelser, selvom deres manifestation forandres. Det er ikke godt, hvis det er nødvendigt at ændre straffeloven uafbrudt for at følge med den teknologiske udvikling. Straffeloven bør i det store hele og så vidt muligt være uafhængig af denne udvikling. Til gengæld kan man sige om speciallovgivningen, at eftersom bl.a. forretningsvirksomhed udvikler sig hastigt, kan ændringer i speciallovgivningen være påkrævet hyppigere

Digitale sexkrænkelser har været diskuteret tidligere i historien. Denne type overtrædelser er ikke ny, seksuelle illustrationer har fulgt menneskeheden, helt siden ur-mennesket gjorde gennembrud i teknikken og huggede billeder i sten (Barnett: 1998, s. 281). Men det er omfanget, der er ændret. I dag har alle har mobiltelefoner med gode kameraer, og telefonerne er koblet til internettet. Derfor er det enkelt at sende billeder til andre og dele dem på internettet.

I Island, ligesom i de andre nordiske lande, har der været meget diskussion om digitale sexkrænkelser. Diskussionen har bl.a. drejet sig om, hvorvidt gældende lov omfatter handlingen, eller om nye bestemmelser er nødvendige. Første spørgsmålet, der må stilles, er, hvilken slags overtrædelse er det? Spredning af seksuelle billeder på nettet eller sociale medier uden samtykke fra den afbildede person er selvfølgelig en overtrædelse af vedkommende persons privatliv, den er egnet til at krænke hans ære og er endvidere krænkelse af kønsfriheden og vedkommendes selvbestemmelsesret.

Islands Højesteret er i nogle af sine afgørelser kommet til den konklusion, at overtrædelser af den art er blufærdighedskrænkelser. Dommen i sag nr. 170/2015 er omtalt ovenfor. Næsten 10 år tidligere var retten kommet frem til lignende konklusion i en sag hvor en ung mand var sigtet for at have taget en billede på sin mobiltelefon af en ung kvinde, uden hendes vidende, og at have senere vist billedet til nogle venner sammen med et andet billede, som han sagde var af kvindens kønsdel. (Højesterets dom fra 18. oktober 2007 i sag nr. 242/2007). Med dommen er det fastsat, at både den adfærd at tage et billede af kvinden uden hendes samtykke og at vise billedet til andre er krænkelse af kvindens blufærdighed. Problemet i Island er, at den islandske straffelovgivning herom er af en sådan beskaffenhed, at overtrædelserne om privatlivets fred og ærekrænkelser er underkastet

privat påtale, medmindre det drejer sig om nære relationer, ifølge § 233 b. Det betyder, at hvis gerningsmanden og offeret ikke er i en nær relation, kan anklagemyndigheden kun rejse tiltale for § 209 (blufærdighedskrænkelser) og, hvis det er relevant, deling af børnepornografi.

I lovgivningen i de andre nordiske lande synes der at være bestemmelser, hvor overtrædelser af den art er strafbare som ære- eller fredskrænkelser (Se § 264 d i den danske straffelov, kap. 24 i den finske straffelov, § 390 i den norske straffelov og kap. 5 i den svenske straffelov). Det er min mening, at islandsk lov skulle indeholde lignende bestemmelser, men et lovforslag derom er fremsat nogle gange på Althingi uden at være blevet behandlet.

4. Til sidst

Teknologien er kommet for at blive. Det betyder også, at lovovertrædere vil utænke flere muligheder for at bruge teknologien i deres egen interesse. Måske er det tid, at vi slutter med at definere alt for mange overtrædelser som it-kriminalitet, selvom der er en vis relation til internettet, og i stedet anser dem for nye manifestationer af kendte overtrædelser. Måske er vi bare stadigvæk optaget af at sætte etiketten it-kriminalitet på en bestemt adfærd, fordi vi, der ikke er længere i vores unge år, selv husker en tid, hvor der ikke var noget internet eller sociale medier og hvor både kriminelle og ikke-kriminelle klarede sig uden IT. Måske vil de kommende generationer ikke være lige så optaget af denne sondring.

Når det gælder sexforbrydelser, er det ganske klart, at nettet og sociale medier er blevet brugt til at begå overtrædelser. Det er derfor af største betydning, at vi underviser vores unge i, hvordan man opfører sig på nettet. Forebyggelse af ubehagelige og måske traumatiserende oplevelser for vore unge på dette område bør hellere forebygges end straffes.

Noter

1. Artiklen har gennemgået et let sproglig tilretning i dialog imellem forfatteren og redaktøren.
2. Bestemmelsen er sålydende: Den som ved uterligt forhold krænker blufærdigheden eller giver offentlig forargelse, straffes med fængsel indtil 4 år eller under formildende omstændigheder med fængsel indtil 6 måneder eller bøde under formildende omstændigheder.
3. <https://www.coe.int/en/web/children/21st-meeting-of-the-committee-of-the-parties-t-es->.
4. Se f.eks. <https://www.atak.dk/sextortion-afpresning-med-videooptagelser-sexafpresning/> <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/child-sexual-exploitation/online-sexual-coercion-and-extortion-of-children>.

Litteratur

- Brå: *It-inslag i brottsligheten och rättsväsendets förmåga att hantera dem*. Rapport 2016:17
- Barnett, Hilaire: *Introduction to Feminist Jurisprudence*, Cavendish Publishing Limited. 1998.
- Benediktsdóttir, Kolbrún: *Brottsutredning i den digitala tidsåldern*, referat. 41. Nordiska Juristmötet, 2017, s. 531-545.
- Gunnlaugsdóttir Þorbjörg og Benediktsdóttir, Kolbrún: *When the private turns public: Challenges in prosecution of revenge porn*. NSfK's 57. Research Seminar, 2015, s. 198-211.
- Gunnlaugsson, Helgi: *Afbrot og íslenskt samfélag*. Háskólaútgáfan, 2018.
- Holst, Nicolaj Sivan: *NTfK* nr. 2/2018.
- Jónasson, Jónas Orri og Gunnlaugsson, Helgi: *Tíðni og tegundir netbrota á Íslandi*. Þjóðarspeggillinn. Ráðstefna í félagsvísindum XVII, ed. Helga Ólafsdóttir og Thamar M. Heijstra. 2016.
(https://skemman.is/bitstream/1946/26362/1/FELMAN%20_J%C3%B3nas_Helgi.pdf)
- Sunde, Inger Marie: *A New Thing under the Sun? Crime in the Digitized Society*. NSfK's 58. Research Seminar. 2016, s. 60-79.

<https://www.denoffentlige.dk/nyt-cyber-crime-center-saetter-haardt-ind-mod-it-kriminalitet>
http://www.stm.dk/multimedia/2017_kraenkelse.pdf
<https://www.atak.dk/sextortion-afpresning-med-videooptagelser-sexafpresning/>
<https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/child-sexual-exploitation/online-sexual-coercion-and-extortion-of-children>
<https://www.coe.int/en/web/children/21st-meeting-of-the-committee-of-the-parties-t-es>

Domme

- Højesteretts dom fra 18. oktober 2007 i sag nr. 242/2007.
- Islands Højesteretts dom fra 1. oktober 2015 i sag 170/2015.
- Islands Højesteretts dom fra 10. desember 2015 i sag 312/2015.
- Islands Højesteretts dom fra 15. desember 2016 i sag nr. 441/2016.
- Bergens tingret: TBERG-2016-61974, 7.12.2016.